

تدوین و روانسنجی پرسشنامه بررسی عوامل آموزشی دخیل بر تمایل دانشجویان پزشکی نسبت به مهاجرت به خارج از کشور در دانشگاه علوم پزشکی تهران

دکتر محمدطاهر احمدی، دکتر علی اکبری ساری، دکتر آزاده سیاری فرد، دکتر محبوبه خباز مافی نژاد

۱ پزشک عمومی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

۲ استاد، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

۳ دانشیار، مرکز تحقیق و توسعه سیاست‌های دانشگاه، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

۴ استادیار، گروه آموزش پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

نویسنده مسئول: دکتر محمدطاهر احمدی

چکیده:

مهاجرت نخبگان از مشکلاتی است که بسیاری از کشورهای جهان اعم از توسعه یافته و در حال توسعه را درگیر کرده است. لذا این مطالعه با هدف تدوین و روانسنجی پرسشنامه بررسی عوامل تاثیرگذار آموزشی دخیل بر تمایل دانشجویان پزشکی دانشگاه تهران به مهاجرت طراحی و اجرا شد. ابتدا پرسشنامه‌ی این مطالعه با کمک بررسی متون و نظرات کارشناسان طراحی و روانسنجی شد. سپس به منظور بررسی روانسنجی پرسشنامه محقق ساخته، روایی صوری و محتوایی و پایایی آن مورد ارزیابی قرار گرفت. این پرسشنامه در سه بخش طراحی شد که شامل معیارهای دموگرافیک، میزان تمایل به مهاجرت و عوامل جاذب و دافع برای مهاجرت بود. به طور کلی بسیاری از گویه‌های آموزشی مرتبط با تمایل به مهاجرت در این مطالعه، نشان دهنده تمایل دانشجویان برای رشد و ارتقاء فردی در زمینه تحصیلی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: مهاجرت، عوامل آموزشی، تمایل، دانشجویان

مورد غفلت واقع شده است (۸) و همین عامل، خطری برای پیشرفت این کشورها می‌باشد (۹).

پدیده‌ی مهاجرت نخبگان می‌تواند عوارض و مشکلات زیادی برای کشور مبدا ایجاد کند. طی مطالعات کشورهای صنعتی، هر فرد آموزش دیده با مدرک کارشناسی ارشد یا دکترا که به کشورهای توسعه یافته مهاجرت می‌کند، یک میلیون دلار برای کشور مقصد ارزش دارد و به تبع، همین میزان برای کشور مبدا هزینه دارد (۱۰). در مطالعه‌ای که به صورت اختصاصی به بررسی هزینه‌های حاصل از مهاجرت پزشکان پرداخته است، هزینه پرورش هر پزشک عمومی را ۵۷ هزار دلار برآورد کرده است که در صورت مهاجرت و کار در کشوری دیگر به مدت ۳۰ سال، این هزینه حدود ۴۵۰ هزار دلار برای کشور مبدا برآورد شده است (۱۱).

پدیده‌ی مهاجرت در بخش‌های مربوط به سلامت جامعه از جمله پزشکان، پرستاران، دندانپزشکان و سایر کارکنان سلامت، علاوه بر پیامدهای منفی اقتصادی در کشور مبدا، باعث کاهش رشد بخش سلامت و سیستم درمان و افزایش نارضایتی نسبت به امکانات و شرایط جامعه می‌شود. از جمله‌ی این عوارض می‌توان به تضعیف سیستم سلامت، عدم دستیابی به سلامت، افزایش زمان انتظار برای دریافت خدمات سلامت، افزایش هزینه‌های مراقبت، کاهش جمعیت فعال جامعه، افزایش میزان وابستگی در جامعه، کاهش انگیزه برای برقراری تعاملات و ارتباطات مناسب داخلی و کاهش اساتید با تجربه در بخش سلامت جامعه اشاره کرد (۱۲-۱۴). از طرفی در بعضی مطالعات صورت گرفته، گرایش دانشجویان حوزه علوم سلامت (از جمله پزشکی) به مهاجرت و اقامت در کشورهای دیگر برای مدت طولانی، بیشتر از سایر دانشجویان می‌باشد (۱۵). همچنین در مورد مهاجرت نخبگان و نظام سلامت، نگرانی‌های اخلاقی زیادی در

پدیده‌ی مهاجرت یکی از مهمترین موضوعات و چالش‌های موجود در سطح جهانی است و بسیاری از کشورها با این پدیده مواجه هستند. یکی از جنبه‌های خاص مهاجرت، مهاجرت نخبگان می‌باشد که با اصطلاح "فرار مغزها" نیز شناخته می‌شود و برای این اصطلاح تعاریف متفاوتی نیز وجود دارد. فرهنگ آکسفورد این اصطلاح را به معنی "مهاجرت افراد آموزش دیده و با ارزش از یک کشور خاص" می‌داند (۱). در مطالعه‌ای دیگر، مهاجرت نخبگان یا فرار مغزها به عنوان جابجایی منابع و سرمایه‌های انسانی از یک کشور در حال توسعه به کشوری توسعه یافته تعریف شده است (۲). کارنیگتون^۱ در تعریفی دیگر پدیده‌ی مهاجرت نخبگان را به این معنی می‌داند که جامعه به دانش و تخصص نخبگان خود نیاز دارد ولی این نیروها مهاجرت دائمی یا نیمه دائمی را به کشورهای دیگر ترجیح می‌دهند و مهاجرت آن‌ها به گونه‌ای است که ارتباط شغلی و علمی آن‌ها با داخل کشور به کلی قطع شود (۳).

با توجه به اینکه در دوران کنونی مهمترین عامل تولید، دیگر منابع طبیعی نیستند و نیروی انسانی ماهر و کارآمد نقش تاثیرگذاری را در تولید کشورها بازی می‌کند، پدیده‌ی مهاجرت نخبگان یکی از مهمترین مسائل تاثیر گذار در روند پیشرفت کشورها به حساب می‌آید (۴). به طوری که طی تحقیقات انجام شده، ۲۹ درصد نیروی کار با مدرک دکتری مهندسی و پزشکی در بخش تحقیق و توسعه کشور آمریکا را مهاجرین تشکیل می‌دهند (۵، ۶) و ۲۵ درصد کادر پزشکی و پرستاری کشورهای کانادا، انگلستان، آمریکا و استرالیا افراد تحصیل کرده در خارج از این کشورها هستند (۷). با این حال و علی‌رغم این ضرورت، اهمیت این منابع انسانی در سیستم سلامت کشورهای در حال توسعه

^۱ Carrington

حاصل از مرور متون، گویه‌های اولیه پرسشنامه نظرخواهی در مورد عوامل آموزشی دخیل در تمایل دانشجویان پزشکی برای مهاجرت به خارج از کشور تدوین شد. سپس به منظور بررسی روانسنجی پرسشنامه محقق ساخته، روایی صوری و محتوایی و پایایی آن مورد ارزیابی قرار گرفت. همچنین به منظور تدوین پیش نویس اولیه پرسشنامه، اهداف لازم در این مطالعه نیز مدنظر قرار گرفت و از نظرات متخصصان آموزش پزشکی و بالینی در قالب نظرات کیفی کمک گرفته شد.

این پرسشنامه در سه بخش طراحی شد که شامل معیارهای دموگرافیک، میزان تمایل به مهاجرت و عوامل جاذب و دافع برای مهاجرت بود. به منظور ارزیابی روایی محتوایی^{۱۰} گویه‌ها از ۱۲ نفر از متخصصان آموزش پزشکی و بالینی دعوت به عمل آمد تا روایی محتوایی مورد بررسی قرار گیرد. به این منظور نظرات متخصصان برای تامین روایی کمی محتوایی، از نظر ضریب نسبی روایی محتوا^{۱۱} ضرورت گویه با استفاده از لیکرت (ضروری، مفید است اما ضروری نیست، غیرضروری) بر طبق فرمول لاوشه^{۱۲} محاسبه شد. برای تامین روایی محتوایی از نظر شاخص‌های مرتبط بودن بر طبق فرمول والتز و باسل^{۱۳} گویه‌ها با استفاده از لیکرت چهارتایی (کاملاً مرتبط، مرتبط، نسبتاً مرتبط و غیرمرتبط) بررسی شد. همچنین شفافیت و وضوح آیتم‌های پرسشنامه با استفاده از لیکرت چهارتایی (نامطلوب، تاحدودی مطلوب، مطلوب و کاملاً مطلوب) تعیین شد و تغییرات مورد نیاز از لحاظ بازبینی گویه‌ها انجام شد (۱۷).

خصوص موضوعات عدالت جهانی، حقوق انسان‌ها و ترجیح منافع شخصی بر منافع اجتماعی در سطح جهانی مطرح می‌شود که بسیاری به دنبال ارائه‌ی راه حل برای رفع این نگرانی‌ها هستند (۱۶). از این رو تحقیق و بررسی در خصوص علل و انگیزه‌های مطرح در تمایل به مهاجرت نخبگان از اولویت‌های تحقیقاتی هر کشور است تا بتواند با استفاده از نتایج این تحقیقات، به حل این معضل بپردازد. در این مساله نقش دانشگاه‌ها نیز چندان بی اهمیت نمی‌باشد؛ چرا که در ایجاد انگیزه در دانشجویان و انتقال مفهوم موثر بودن بسیار تاثیرگذار هستند. مطالعه در خصوص تمایل دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران در فازهای مختلف تحصیلی، علاوه بر شناخت تاثیر عوامل آموزشی دخیل در ایجاد و تقویت تمایل دانشجویان نسبت به مهاجرت، می‌تواند به عنوان مبنایی برای انجام مداخلات لازم در فرایندهای آموزشی در نظر گرفته شود.

روش کار:

ابزار مورد استفاده در این مطالعه پرسشنامه محقق ساخته‌ای بود که پیش نویس اولیه گویه‌های آن با استفاده از بررسی مطالعات مرتبط این حوزه و استخراج گویه‌های اولیه طراحی شد. به این منظور با کلید واژه- های مهاجرت^۱، فرار مغزها^۲، مهاجرت پزشکان^۳، دانشجویان پزشکی^۴ و تمایل^۵ در پایگاه‌های داده پاب مد^۶، اسکوپوس^۷ و گوگل پژوهشگر^۸ از سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۹ مطالعات بررسی و از نظر موضوع مورد بررسی تحلیل محتوای جهت دار^۹ انجام شد. بر اساس نتایج

⁸ Google scholar

⁹ Directed content analysis

¹⁰ Content validity

¹¹ CVR

¹² Lawshe

¹³ Waltz and Bassel

¹ Emigration

² Brain drain

³ Physician migration

⁴ Medical students

⁵ Intention

⁶ PubMed

⁷ Scopus

به منظور طراحی اولیه پرسشنامه، با توجه به نظریه جاذبه و دافعه اورت لی به بررسی ۱۵ پژوهش صورت گرفته در خصوص علل مهاجرت نخبگان پرداخته شد و برای تکمیل گویه‌ها از نظرات متخصصین آموزش پزشکی و بالینی کمک گرفته شد. این پرسشنامه در دو بخش طراحی شد که شامل معیارهای دموگرافیک، عوامل آموزشی دخیل در تمایل به مهاجرت و عوامل جاذب، دافعه و موانع مهاجرت بود. با توجه به تعداد متخصصان، حداقل ضریب نسبی روایی محتوا به منظور ورود گویه در پرسشنامه‌ی نهایی بر طبق فرمول لاوشه ۰/۵۶ تعیین شد.

یافته‌ها:

خلاصه نتایج حاصل از مطالعه در جدول زیر ارائه شد.

منظور از مرتبط بودن آن است که ارتباط گویه‌های طراحی شده از نظر تاثیر بر تمایل به مهاجرت دانشجویان پزشکی به چه صورت است و در نهایت مقصود از شفافیت و وضوح پرسشنامه آن است که رسایی و شفافیت گویه‌های پرسشنامه به نحوی باشد که کاملاً قابل درک و فهم باشد. روایی صورتی^۱ پرسشنامه از طریق بررسی نظرات پاسخ دهندگان به آن بررسی شد. به این ترتیب با ۸ نفر از پاسخ دهندگان پرسش نامه‌ها که دانشجویان هستند، مصاحبه‌ی شناختی به عمل آمد و از آنان خواسته شد ضمن مطالعه هر گویه نظرات خود را در ارتباط با نگارش گویه‌ها، قابلیت درک آن‌ها و وجود ابهام در قالب کلمات و عبارات بیان کنند. با توجه به اجماع نظرات پاسخ دهندگان در صورت نیاز تغییرات لازم جهت قابلیت درک بهتر پرسشنامه‌ها اعمال شد. به منظور ارزیابی پایایی^۲ پرسشنامه، همپوشانی درونی گویه‌ها با اندازه‌گیری آلفای کرونباخ بررسی شد.

جدول شماره ۱: بررسی ضرورت گویه‌ها با استفاده از ضریب نسبی روایی محتوا (گویه‌های آموزشی)

حیطه	گویه‌های آموزشی موثر بر تمایل به مهاجرت	CVR	CVI
عوامل دافعه کشور مبدا	رفتار نامناسب اساتید با دانشجویان در ایران	۰/۱۶	۰/۷۵
	شیوه تدریس نامناسب اساتید در ایران	-۰/۳۳	۰/۶۶
	کمبود اساتید با تجربه و تخصص کافی در ایران	-۰/۱۶	۰/۴۱
	کیفیت پایین سیستم آموزشی در ایران	-۰/۱۶	۰/۸۳
	عدم صلاحیت محوری و شایسته‌سالاری در سیستم‌های آموزشی کشور	۰/۶۶	۰/۸۳
	عدم اهتمام مسئولین آموزشی به رفع مشکلات فردی و آموزشی دانشجویان	۰/۱۶	۰/۸۳
	نبود نظارت‌های لازم بر عملکرد سیستم آموزشی	۰/۱۶	۰/۶۶
	اهمیت ندادن به رشد و ارتقاء عملکرد تحصیلی افراد در ایران	۰/۶۶	۰/۶۶
	به روز نبودن برنامه‌های درسی در ایران	۰/۶۶	۰/۵۸
	به روز نبودن منابع آموزشی پزشکان در ایران	-۰/۳۳	۰/۴۱
	محدودیت دسترسی به منابع و متریال آموزشی در ایران	۰/۱۶	۰/۵
	عدم انطباق مباحث آموزش داده شده در ایران با انتظارات شغلی آتی	۰/۳۳	۰/۶۶
	امکانات آموزشی ناکافی در ایران	۰/۶۶	۰/۲۵
	طولانی بودن دوران تحصیل دانشگاهی در ایران	-۰/۱۶	۰/۵۸
	شرایط ناعادلانه تحصیلی در ایران	۰/۶۶	۰/۶۶
	وجود تبعیض در پذیرش امتحانات دستیاری کشور	۰/۸۳	۰/۷۵

² Reliability

¹ Face validity

۰/۴۱	۰/۱۶	دسترسی به منابع روز دنیا در خارج از کشور	عوام جاذبه کشور مقصد
۰/۹۱	۰/۳۳	امکان ادامه تحصیل در رشته های بهتر در کشور مقصد	
۰/۶۶	۰/۶۶	شرایط آموزشی و کاری بهتر دوران رزیدنتی در کشور مقصد	
۰/۴۱	-۰/۱۶	تخصص و سابقه ی تحصیلی خوب اساتید موفق در خارج از کشور	موانع موجود
۱	۰/۸۳	بالا بودن هزینه تحصیل در دانشگاه های خارج از کشور	
۰/۵۸	۰/۳۳	کم بودن فرصت های بورس تحصیلی در خارج از کشور	
۰/۹۱	۰/۸۳	دشواری فرایند کسب پذیرش از دانشگاه های خارج از کشور	
۰/۹۱	۰/۸	زمان بر بودن فرایند کسب پذیرش و ادامه تحصیل در دانشگاه مقصد	
۰/۷۵	۰/۳۳	محدود بودن رشته های تخصصی برای مهاجران در خارج از کشور	
۰/۹۱	۰/۱۶	عدم اطلاع از روند تحصیل در خارج از کشور	
۰/۵	-۰/۳۳	نیاز به سابقه ی کار به منظور پذیرش در دانشگاه مقصد	
۰/۵۸	۰/۳۳	نیاز به گذراندن دوره ی اینترنتی در کشور مقصد	
۰/۹۱	۱	الزام به قبولی در آزمون های دشوار جهت اخذ پذیرش	
۰/۹۱	۱	عدم پذیرش مدرک تحصیلی فعلی در کشور مقصد	
۰/۷۵	۰/۸۳	نگرانی از معتبر نبودن مدرک تحصیلی اخذ شده کشور مقصد در ایران	
۰/۸۳	-۰/۱۶	رقابت تحصیلی بالاتر در کشور مقصد	
۰/۷۵	۰	متفاوت بودن تعاملات و ارتباطات دانشجوی و استاد در کشور مقصد	
۰/۵	۰/۱۶	منطبق نبودن محتوای برنامه های درسی کشور مقصد با نیاز های کشور	

بر اساس فرایند تدوین و روان سنجی ابزار، در نهایت پرسشنامه به بررسی ۱۳ عامل از عوامل آموزشی تاثیرگذار بر پدیده مهاجرت پرداخت و بر این اساس از دانشجویان در خصوص میزان اهمیت هر عامل در تمایل آنها به مهاجرت سوال شد. شرکت کنندگان در مطالعه می توانستند به اهمیت هر عامل در تمایل آنها به مهاجرت از ۱ (اهمیت خیلی کم) تا ۵ (اهمیت خیلی زیاد) نمره دهند.

در قدم بعد روایی صوری پرسشنامه از طریق بررسی نظرات پاسخ دهندگان به آن بررسی شد. به این ترتیب با ۸ نفر از پاسخ دهندگان پرسشنامه ها (دانشجویان پزشکی) مصاحبه شناختی به عمل آمد و از آنان خواسته شد ضمن مطالعه هر گویه نظرات خود را در ارتباط با نگارش گویه ها، قابلیت درک آنها و وجود ابهام در قالب کلمات و عبارات بیان کنند. با توجه به اجماع نظرات پاسخ دهندگان در صورت نیاز تغییرات لازم جهت قابلیت درک بهتر پرسشنامه اعمال شد.

جدول شماره ۲: جزئیات پاسخ دهی شرکت کنندگان به تاثیر عوامل آموزشی در تمایل به مهاجرت (درصد)

عامل آموزشی موثر بر تمایل	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار
عدم شایسته سالاری در سیستم های آموزش کشور	۳/۸	۸/۸	۲۰/۱	۳۳/۸	۳۳/۵	۳/۸۴	۱/۱
اهمیت ندادن به رشد و ارتقاء عملکرد تحصیلی افراد در ایران	۲/۱	۸/۵	۲۸/۲	۳۴	۲۷/۲	۳/۷۵	۱/۰۱
به روز نبودن برنامه های درسی در ایران	۵/۳	۲۱/۲	۲۵/۳	۲۵/۹	۲۲/۳	۳/۳۸	۱/۱۹
امکانات آموزشی ناکافی در ایران	۴/۱	۱۵/۵	۲۸/۸	۲۳/۴	۲۸/۳	۳/۵۶	۱/۱۷
شرایط ناعادلانه حین تحصیل در ایران	۳	۱۰/۲	۲۱/۷	۲۳/۶	۴۱/۵	۳/۹	۱/۱۴
وجود تبعیض در پذیرش امتحانات دستیاری کشور	۳/۸	۱۱/۸	۲۱/۸	۲۰/۳	۴۲/۳	۳/۸۵	۱/۱۹
شرایط آموزشی و کاری بهتر دوران رزیدنتی در کشور مقصد	۴	۹/۸	۱۷/۷	۲۷/۲	۴۱/۳	۳/۹۱	۱/۱۵
بالا بودن هزینه تحصیل در دانشگاه های خارج از کشور	۷	۱۳/۳	۲۵/۲	۳۵/۶	۱۸/۹	۳/۴۵	۱/۱۴
دشواری فرایند کسب پذیرش از دانشگاه های خارج از کشور	۳/۸	۱۰/۸	۲۸/۹	۳۳/۸	۲۲/۷	۳/۶	۱/۰۶

۱/۱۳	۳/۴۳	۱۹/۹	۳۰/۱	۲۸/۶	۱۵/۹	۵/۵	زمان بر بودن فرایند کسب پذیرش و ادامه تحصیل در دانشگاه مقصد
۱/۱۳	۳/۲۳	۱۳/۶	۳۰/۵	۲۸/۸	۱۹/۶	۷/۵	الزام به قبولی در آزمون های دشوار جهت اخذ پذیرش
۱/۲۶	۳/۳۹	۲۳/۶	۲۸	۲۱/۷	۱۸/۳	۸/۵	عدم پذیرش مدرک تحصیلی فعلی در کشور مقصد
۱/۳	۲/۳۶	۸/۹	۱۳/۴	۱۶/۲	۲۸/۱	۳۳/۴	معتبر نبودن مدرک تحصیلی اخذ شده در کشور مقصد پس از بازگشت به ایران

آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. نتیجه معنی داری هر گویه به تفکیک گویه‌های آموزشی در جدول ۳ آورده شده است. در موارد معنی داری ارتباط این گویه‌ها و تمایل به مهاجرت، ضریب همبستگی پیرسون آن گویه نیز آورده شده است.

در بررسی ارتباط بین تمایل به مهاجرت (نمره دهی از ۱ تا ۱۰) و ۱۳ گویه آموزشی پرسشنامه (نمره دهی ۵ تایی از خیلی کم تا خیلی زیاد)، نمره دهی عنوان متغیرهایی کمی در نظر گرفته شد و به منظور سنجش معنی داری ارتباط بین آن‌ها و تمایل به مهاجرت از

جدول شماره ۳: آزمون همبستگی پیرسون بین تمایل به مهاجرت و گویه‌های آموزشی

ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری (p-value)	گویه‌های آموزشی موثر بر تمایل به مهاجرت
۰/۱۷۲	<۰/۰۰۱	عدم شایسته سالاری در سیستم های آموزش کشور
۰/۱۳۹	۰/۰۰۳	اهمیت ندادن به رشد و ارتقاء عملکرد تحصیلی افراد در ایران
۰/۱۰۶	۰/۰۲۱	به روز نبودن برنامه های درسی در ایران
۰/۱۹۴	<۰/۰۰۱	امکانات آموزشی ناکافی در ایران
۰/۲۱۴	<۰/۰۰۱	شرایط ناعادلانه حین تحصیل در ایران
۰/۱۴۱	۰/۰۰۲	وجود تبعیض در پذیرش امتحانات دستیاری کشور
۰/۲۶۷	<۰/۰۰۱	شرایط آموزشی و کاری بهتر دوران رزیدنتی در کشور مقصد
-۰/۰۶۸	۰/۱۴	بالا بودن هزینه تحصیل در دانشگاه های خارج از کشور
-۰/۰۷۲	۰/۱۱۸	دشواری فرایند کسب پذیرش از دانشگاه های خارج از کشور
-۰/۱۶۹	<۰/۰۰۱	زمان بر بودن فرایند کسب پذیرش و ادامه تحصیل در دانشگاه مقصد
-۰/۱۲۸	۰/۰۰۶	الزام به قبولی در آزمون های دشوار جهت اخذ پذیرش
-۰/۰۳۶	۰/۴۳	عدم پذیرش مدرک تحصیلی فعلی در کشور مقصد
-۰/۱۶۸	<۰/۰۰۱	معتبر نبودن مدرک تحصیلی اخذ شده در کشور مقصد پس از بازگشت به ایران

مطالعاتی که تمایل به مهاجرت را به صورت صفر و یکی (داشتن تمایل و نداشتن تمایل) سوال کرده بودند، تمایل به مهاجرت را در قالب طیفی بین یک تا ده مورد پرسش قرار داد (یک کمترین میزان تمایل و ۱۰ بیشترین میزان تمایل). طبق بررسی صورت گرفته در این مطالعه تمایل دانشجویان برای مهاجرت، بالاتر از حد وسط تمایل می‌باشد. بنابراین، نتیجه‌ی این مطالعه با نتیجه‌ی سایر مطالعات صورت گرفته در خصوص مهاجرت نخبگان در ایران و خارج از ایران همخوانی دارد (۱۸-۲۲). با بررسی عوامل آموزشی می‌توان به

طبق جدول ۴ از ۱۳ گویه بررسی شده، ۱۰ گویه با تمایل به مهاجرت با خارج از کشور ارتباط معنی داری داشتند.

بحث و نتیجه گیری:

هدف این مطالعه تدوین و روانسنجی پرسشنامه بررسی عوامل آموزشی تاثیرگذار بر تمایل دانشجویان برای مهاجرت به خارج از کشور بود. با توجه به اینکه تمایل به مهاجرت مانند بسیاری از مسائل دیگر مساله-ای قطعی نیست، در این مطالعه بر خلاف بسیاری از

با کشور مقصد در ذیل موانع خارجی می‌باشد. به طور کلی بسیاری از گویه‌های آموزشی مرتبط با تمایل به مهاجرت در این مطالعه، نشان دهنده تمایل دانشجویان برای رشد و ارتقاء فردی در زمینه تحصیلی می‌باشد.

منابع:

1. Dictionary OE. Oxford English dictionary online. Mount Royal College Lib, Calgary. 2004;14.
2. Drăgoi MC. The health work force migration: economic and social effects. Farmacia. 2015;63(4):593-600.
3. Carrington WJ, Detragiache E. How extensive is the brain drain? Finance and Development. 1999;36(2):46.
4. Seyed Javadin R. Fundamentals of Human Resource Management. Tehran: Tehran University collage of Management. 2008.
5. Johnson JM, Regets MC. International Mobility of Scientists and Engineers to the United States--Brain Drain or Brain Circulation? SRS Issue Brief. 1998.
6. Saxenian A, Motoyama Y, Quan X. Local and global networks of immigrant professionals in Silicon Valley: Public Policy Instit. of CA; 2002.
7. Kingma M. Migration patterns of health professionals. Cahiers de sociologie et de demographie medicales. 2005;45(2-3):287-306.
8. Broek Avd, Gedik FGI, Dal Poz MR, Dieleman M, Organization WH. Policies and practices of countries that are experiencing a crisis in human resources for health: tracking survey. 2010.
9. Merçay C. Managing the International Migration of Health Workers: The Development of the WHO Code of Practice. Journal of Ethnic and Migration Studies. 2014;40(6):960-78.
۱۰. ابراهیم صبح. بررسی نگرش اعضای هیات علمی نسبت به علل مهاجرت نخبگان به خارج از کشور (مورد مطالعه: دانشگاه مازندران). نامه علوم اجتماعی. ۱۳۸۵؛ ۲۸(۳):۵۶-۸۰.
11. Muula A, Panulo B. Lost investment returns from the migration of medical doctors from Malawi. Tanzania Journal of Health Research. 2007;9(1):61-4.
12. Tayebi SK, Emadzadeh M, Rostami H. The effect of brain drain on economic growth of developing countries. 2011.
13. noorbala A. Psychosocial Health and Strategies for improvement. Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology. 2011;17(2):151-6.
14. Pagett C, Padarath A. A review of codes and protocols for the migration of health workers. Health Systems Trust. 2007.

صورت کلی متوجه فاکتورهای موثر بر تصمیم‌گیری دانشجویان برای مهاجرت شد. بسیاری از گویه‌های آموزشی مرتبط با تمایل به مهاجرت در این مطالعه، نشان دهنده تمایل دانشجویان برای رشد و ارتقاء فردی در زمینه تحصیلی می‌باشد. دانشجویانی که مسیر ادامه تحصیل در یکی از تخصص‌های پزشکی را انتخاب می‌کنند و در مسیر با چالش‌هایی مانند وجود تبعیض در امتحان دستیاری و اهمیت ندادن به رشد و ارتقاء عملکرد تحصیلی در ایران مواجه می‌شوند و از طرفی متوجه شرایط آموزشی و کاری بهتر دوران رزیدنتی در خارج از ایران می‌شوند، تمایل بیشتری برای مهاجرت خواهند داشت. در مطالعه نازیش عمران و همکاران نیز مهم‌ترین هدف مهاجرت دستیابی به تعالی حرفه‌ای و پیشرفت سریع در دنیای رقابت حرفه-ای معرفی شده است؛ از طرفی حقوق پایین دوران کارورزی، شرایط شغلی نامناسب برای رزیدنت و پزشک و کیفیت پایین آموزش بالینی و تحقیقاتی از دیگر عوامل موثر بر مهاجرت در بین دانشجویان پاکستانی گزارش شد (۲۱). در مطالعه دیگری که در سال ۲۰۰۸ در کراچی صورت گرفت، کیفیت پایین برنامه‌های آموزشی مقاطع پزشکی و کم بودن حقوق پزشکان در دوران طرح را به عنوان مهمترین عوامل تاثیرگذار بر تمایل به مهاجرت معرفی کرد (۲۲). در تحلیل مسئله تمایل به مهاجرت باید به موانع آموزشی موجود بر سر راه مهاجرت توجه ویژه‌ای داشت. از طرفی موانع مهاجرت خود به سه حوزه موانع داخلی، موانع خارجی و موانع شخصی قابل تقسیم هستند. موانعی مانند معتبر نبودن مدرک تحصیلی اخذ شده در کشور مقصد پس از بازگشت به ایران، وجود تعهد به خدمت نیروی انسانی پس از اتمام تحصیل در ایران و مشکلات ویزا و پاسپورت از جمله موانع داخلی می‌باشد. موانعی مانند زمان بر بودن فرایند کسب پذیرش و ادامه تحصیل در دانشگاه مقصد، الزام به قبولی در آزمون‌های دشوار جهت اخذ پذیرش و تفاوت فرهنگی

15. Crush J, Pendleton W, Tevera DS. Degrees of uncertainty: Students and the brain drain in southern Africa. 2005.

16. Aluttis C, Bishaw T, Frank MW. The workforce for health in a globalized context—global shortages and international migration. *Global health action*. 2014;7(1):23611.

۱۷. عبدالله پور ا، نجات س، نوروزیان م، مجدزاده س. اجرای فرایند روایی محتوا در طراحی پرسشنامه ها. *مجله اپیدمیولوژی ایران*. ۱۳۸۹؛۶(۴):-.

18. Asadi H, Ahmadi B, Nedjat S, Sari AA, Gorji HA, Zalani GS. Factors affecting intent to immigration among Iranian health workers in 2016. *Electronic physician*. 2017;9(6):4669.

۱۹. سمیه نج، محمدرضا م، حمیدرضا ب، رضا د. عوامل موثر بر مهاجرت نخبگان از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران. *گام های توسعه در آموزش پزشکی*. ۱۳۸۸؛۳(۱۰):۱۸۱-۴.

۲۰. علاءالدینی دف، فاطمی در، رنجبران چهلمی ده، فیضزاده دع، اردلان دع، حسین پور دا، et al. میزان تمایل به مهاجرت و علل آن در پزشکان ایرانی. *فصلنامه پژوهش حکیم*. ۲۰۰۵؛۳(۳):۹-۱۵.

21. Imran N, Azeem Z, Haider II, Amjad N, Bhatti MR. Brain drain: post graduation migration intentions and the influencing factors among medical graduates from Lahore, Pakistan. *BMC research notes*. 2011;4(1):417.

22. Dale Dauphinee W, Nadir AS, Khimani F, Andrades M, Ali SK, Paul R. Reasons for migration among medical students from Karachi. *Commentary. Medical education*. 2008;42(1).

GROWTH JOURNAL OF MEDICAL EDUCATION

December 2021, Issue 21

Journal introduction
Pehface

Design, implementation and evaluation of entrepreneurship workshop based on teamwork, role playing and problem solving

Design, implementation and evaluation of flipped classroom teaching methods in the School of Rehabilitation

Review of psychiatric education programs for medical students of Tehran University of Medical Sciences

P4C-based research community approach in teaching critical thinking to nursing students

Questions and questioning techniques in medical education

Development and validation of a questionnaire to study the educational factors involved in migration of medical student

TEHRAN UNIVERSITY
OF
MEDICAL SCIENCES